

С. М. Кацура,

кандидат економічних наук

В. В. Лимар,

*аспірант,**Інститут економіки промисловості НАН України,**м. Донецьк*

ПРИНЦИПИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСФЕРУ ЗНАНЬ

На початку XXI століття практично всі розвинені країни оголосили курс на перехід до економіки знань, концепція якої полягає у вирішальній ролі інновацій та знань як чинників стікого зростання економіки, а також у визначенні конкурентоспроможності країни в глобальному просторі.

На сьогоднішньому етапі розвитку людства феномен економіки знань набуває глобального характеру. Країни відкривають кордони для вільного руху товарів, послуг, робочої сили, капіталу та знань. Сьогодні інновації та знання пронизують не тільки всі сфери певної національної економіки, вони «розсіюються» у світовому просторі, перетинаючи державні кордони. У цьому випадку мова йде про міжнародний перелив або трансфер знань.

На сьогоднішній день феномен економіки знань та міжнародний трансфер знань являють собою дуже актуальні питання, про що свідчить велика кількість публікацій на цю тему в сучасній науковій літературі. Необхідно зазначити, що дослідженнями в цій галузі знань займаються і зарубіжні вчені, й українські науковці. Вагомий внесок у вивчення феномену економіки знань зробили такі вчені: В. М. Геєць, С. М. Кацура, В. Л. Іноземцев, А. К. Суботін, Є. Велихов, В. Л. Макаров, М. Кастельс, Дж. Даннінг, Є. Майнмінас, Р. Грінберг, Дж. Ходжсон й інші. Необхідно відзначити наукові дослідження В. Денисюка, Г. О. Андрюшка, Н. Янковського, Б. Чумаченка, Ю. Капіци, Й. Шумпетера, Ф. Хайєка, Ф. Махлупа, В. Келлера в галузі вивчення питання міжнародного трансфера знань.

Не зважаючи на велику увагу видатних науковців до вивчення вище названих проблем, деякі аспекти на сьогоднішній день залишаються нерозкритими.

По-перше, не визначена різниця між поняттями «трансфер знань» та «трансфер технологій»;

По-друге, не сформульовані чіткі принципи, на основі яких має базуватися розробка державного регулювання міжнародного трансферу знань.

У зв'язку з вище означеними питаннями можна виділити головну мету статті, яка полягає у визначенні різниці між поняттями «трансфер знань» та «трансфер технологій» з погляду авторів та формулюванні принципів державного регулювання міжнародного трансферу знань.

Світова економіка кінця XX — початку XXI ст. характеризується двома основними тенденціями: все більша кількість країн прагне відкривати кордони та знімати бар'єри для сприяння вільному руху іноземних товарів, послуг, капіталу, робочої сили та знань (відкрита зовнішньоекономічна політика); активізація процесів глобалізації та регіоналізації, тобто міжнародне співробітництво країн з багатьох питань [1, с. 30].

Сьогодні глобалізаційні процеси охоплюють усі сфери людської діяльності: виробництво, торгівлю, освіту. Науково-технічна сфера не є винятком. Країни об'єднують зусилля для проведення спільних наукових досліджень, розробки проектів та обмінюються знаннями та досвідом.

Уряди країн, які вже усвідомили значущість знань в сучасній економіці, розробляють інноваційну політику таким чином, щоб стимулювати прилив знань з усіх можливих каналів для збагачення національної економіки.

Перш ніж говорити про державну політику регулювання міжнародного трансферу знань в економіку України, необхідно чітко окреслити різницю між поняттями «трансфер знань» та «трансфер технологій». На думку авторів цієї роботи, поняття «трансфер знань» є набагато ширшим за поняття «трансфер технологій». Знання — це «перевірений практикою результат пізнання дійсності, її вірне відображення в свідомості людини» [2, с. 616]. Знання можуть бути прихованими, коли вони ще не мають відображення на різноманітних носіях, і явними, коли знання відображаються на матеріальних носіях: папері, диску, комп'ютері й т. п. Приховане знання має первісну сутність, тому що, у першу чергу, воно народжується в свідомості людини, а лише потім переноситься на матеріальні носії. Знання не може існувати відокремлено від людського мозку, тому що це продукт його діяльності. Людина не може знати наполевіну, або на чверть, вона або знає щось, або не знає взагалі [3].

Міжнародний трансфер явних знань здійснюється посередництвом купівлі-продажу ліцензій або патентів, наукової літератури, конференцій тощо. Приховані знання переливаються між країнами, уречевлюючись у високотехнологічних товарах та послугах, інвестиціях в основний капітал підприємств. Важливим каналом міжна-

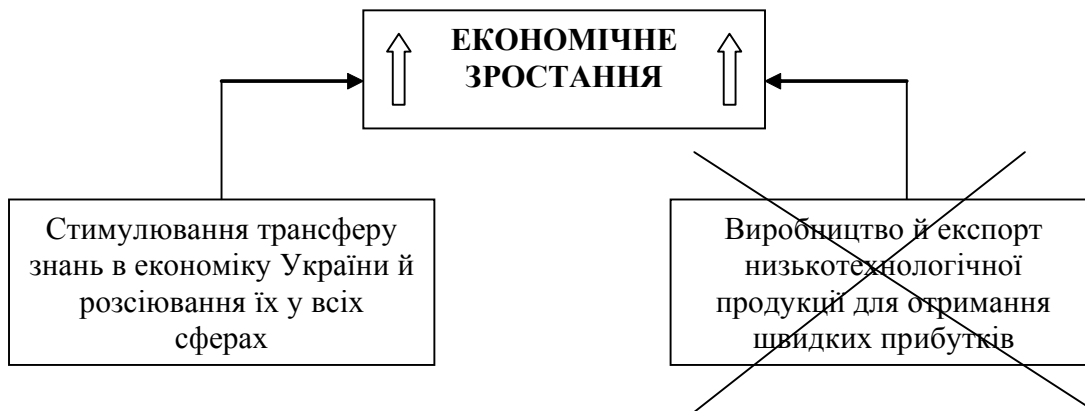

Рис. 1. Принцип стимулювання економічного зростання в Україні

родного трансферу прихованих знань є інтелектуальна міграція, тобто в'їзд або виїзд науковців та висококваліфікованих фахівців з однією країною в іншу [4].

Завдяки інтелектуальній діяльності людського мозку знання може уречевлюватися в певній технології або готовому товарі і здійснювати трансфер не тільки між галузями певної економіки, а й в глобальному просторі в цілому. Іншими словами, знання — це певна серцевина технології або товару, яка обумовлює ту або іншу їхню вартість. Чим більша частка компоненту знань й нижчий рівень розповсюдження певного знання в суспільстві, тим вища вартість цих технологій або товарів / послуг. Посередництвом технологій або високотехнологічних товарів та послуг знання «переливаються» між країнами, збагачуючи їхню економіку.

Безумовно, на сьогоднішній день в умовах глобальної кризи, яка охопила всі сфери діяльності, першочерговим завданням для України є підтримка базових галузей промисловості: паливної, сировинно-добувної та металургійної. Хоча розвинені країни світу останні десятиліття наполегливо концентрують увагу на високотехнологічних галузях, тому що саме вони є стрижнем розвитку економіки. У той час, коли українські підприємці отримують «швидкі гроші» від експорту продукції, наприклад, металургійного комплексу, західні представники бізнесу вкладають кошти в інноваційні проекти, усвідомлюючи отримання надприбутків в середньо- й довгостроковій перспективі.

Необхідність переходу до економіки знань та стимулювання трансферу знань в українську економіку обговорюється на державному рівні вже не один рік: розроблена безліч законів та нормативних актів, які мають декларативний характер і не діють в реальній економіці. На думку автора, розробці механізму стимулювання приливу знань в економіку України передусє глибинне усвідомлення й прийняття представниками уряду, підприємницьких структур та наукових організацій того факту, що знання являють собою певний каталізатор економічного зростання в країні. Без розуміння цього об'єктивного факту не один розроблений механізм не зможе принести економіці реальну користь.

Механізм державного регулювання трансферу знань в економіку України, на думку авторів, має базуватися на принципі очікування позитивного ефекту від застосування знань в реальній економіці, а не на принципі орієнтації на низькотехнологічні галузі, що приносять швидкі прибутки.

Як відзначає Ю. Каракай, голова підкомітету з питань інноваційної діяльності комітету з питань освіти й науки Верховної Ради України, «рівень й ефективність включення країни до міжнародного розподілу праці характеризується її позицією на світових ринках товарів та послуг, а також наявністю висококваліфікованих спеціалістів. Така позиція все менше визначається володінням природних ресурсів або інших тимчасових переваг екстенсивного характеру і все більше — інноваціями, які забезпечують конкурентоспроможність продукції» [5, с. 16]. Іншими словами, країни, де за базовий чинник економічного зростання приймається якість, а не кількість, демонструють вищий рівень конкурентоспроможності в глобальному просторі (країни ЄС — 27, США, Японія).

Для підвищення конкурентоспроможності національної економіки Стратегія залучення міжнародної технічної допомоги на 2005 — 2007 рр. передбачає «впровадити інноваційну модель розвитку, що включає становлення інформаційного суспільства із застосуванням високих технологій, комерціалізацію результатів науково-технічної діяльності, розширення можливостей суспільства генерувати, розповсюджувати та використовувати знання, поліпшення якості освіти та підготовки кадрів, створення інформаційних мереж для обміну знаннями та технологіями» [6].

У цьому руслі проблема залучення знань в економіку України набуває певної актуальності. Використання знань, які «приходять» в Україну, не тільки зміцнюють конкурентні позиції нашої країни, а й змінюють структуру її присутності на міжнародних ринках. Активізація трансферу знань не лише реструктурує економіку, а й стимулюватиме надходження в державний бюджет.

На думку А. Бідило, Україні, як країні з перехідною економікою, необхідно будувати канали для трансферу

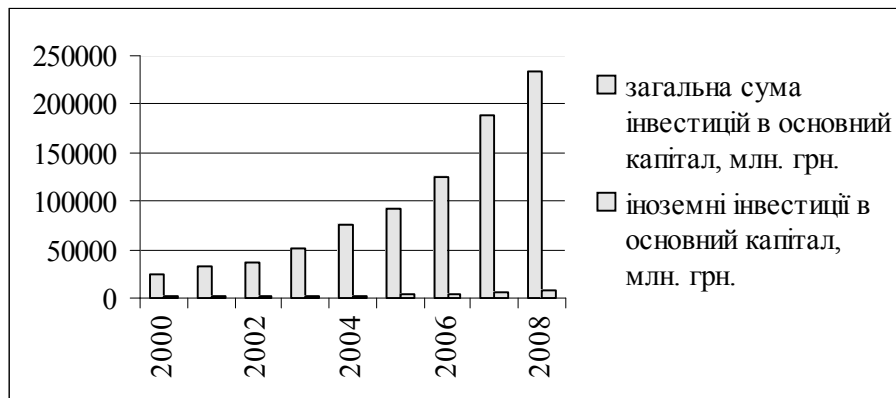

Рис. 2. Інвестиції в основний капітал України в 2000 — 2008 рр., млн. грн. *

*Джерело: [10].

знань з розвинених країн, тому що «... інфраструктура країни з перехідною економікою є досить прийнятною до прогресивних знань, до того ж країни-експортери знань часто беруть участь у розвитку інфраструктури країн-імпортерів» [7, с. 156 — 157].

Державне регулювання трансферу знань в економіку України має базуватися на принципах комплексності та всеохоплення. Це твердження обумовлюється тим, що знання «потрапляють» в країну з декількох каналів, які, безумовно, мають тісний зв'язок. Наприклад, завдяки імпортній технології або інвестиціям в основний капітал українські підприємства отримують можливість виробляти середньо- й високотехнологічну продукцію. Подібних прикладів комбінацій каналів трансферу знань можна назвати безліч. Важливо розуміти той факт, що регулювання приливу знань, які «живлять» економіку, має проводитися на державному рівні за всіма можливими каналами. Крім того, механізм регулювання має бути настільки сбалансованим, що інструменти стимулювання трансферу знань в одному з каналів не повинні блокувати інші канали.

Так, на думку авторів, можна виділити такі принципи державного регулювання міжнародного трансферу знань:

- принцип пріоритетності;
- принцип комплексності та всеохоплення;
- принцип сбалансованості.

При розробці державної політики у сфері міжнародного трансферу знань представники українського уряду мають керуватися саме цими вищевказаними принципами. Теоретично механізм, в основу якого будуть покладені ці принципи, буде діяти в умовах реальної економіки.

Як зазначає А. А. Максюта, в умовах світової економічної кризи «стрижнем сучасної української моделі конкурентоспроможності економіки має стати реалізація інноваційної моделі структурної перебудови економіки, а в подальшому — стратегії економіки знань» [8].

Для структурної перебудови економіки необхідно змінити один з найголовніших принципів державної фінансової політики. У сучасних умовах необхідне про-

ведення заходів щодо залучення коштів інвесторів для фінансування інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. У свою чергу, держава йде іншим шляхом: окремі підприємства та галузі отримують «донорську» фінансову підтримку, решта — самостійно вирішують проблеми. Іншими словами, мова йде про «точкове фінансування». Розвинені країни світу виділяють на розвиток науки приблизно 3 — 3,5 % ВВП, в Україні цей показник коливається від 0,7 до 1,6 % [9, с. 155].

Державний комітет статистики щодо інвестицій в основний капітал України надає таку інформацію. Загальна сума інвестицій в основний капітал України з 2000 до 2008 рр. збільшилася майже в 10 разів і в 2008 р. склала більш ніж 23 млрд. грн. Що стосується коштів іноземних інвесторів, в період 2000 — 2008 рр. в надходженні іноземних інвестицій в основний капітал спостерігається позитивна динаміка. У 2008 р. надійшло коштів в основний капітал за рахунок іноземних інвесторів на загальну суму більш ніж 7,5 млн. грн. Цей факт, безумовно, є позитивним, тому що він свідчить про покращення загального інвестиційного клімату в Україні. Але якщо порівняти частку іноземних інвестицій в загальному обсязі інвестицій в основний капітал, то в 2008 р. вона склала менше 4 %. Решта (96 %) інвестицій в основний капітал України надійшли за рахунок державного бюджету, місцевих бюджетів, власних коштів підприємств та організацій, кредитів банків та ін.

Якщо розглянути галузеву структуру іноземних інвестицій в основний капітал, то в 2006 р. більше 11 % в коштів від загального обсягу інвестицій було спрямовано в металургічну галузь, 10 % — харчову промисловість та сільське господарство. У машинобудівний комплекс, в якому представлені високотехнологічні та знаніємні галузі, було сконцентровано лише 6,3 % іноземних інвестицій [11, с. 63].

Наведені цифри свідчать про небажання іноземних інвесторів вкладати кошти в ті галузі, які характеризуються певним ризиком й часом, а схильні до отримання «швидких» прибутків від низько- та середньотехнологічних галузей.

Іноземні інвестиції будуть ефективним каналом трансферу знань в економіку України в тому випадку, коли галузевий розподіл іноземних коштів зміниться й найбільша частка грошей буде спрямовуватися у знаніємісткі галузі, тому що саме вони є індикатором конкурентоспроможності країни на світових ринках.

Таким чинном, основними стратегічними завданнями уряду України є:

— прийняття заходів з переорієнтації виробництва та експорту продукції ресурсодобувного комплексу на продукцію знаніємістких галузей, яка має високу додану вартість;

— розробка інструментів стимулювання іноземних інвесторів вкладати кошти в українські підприємства, що впроваджують інновації.

На основі проведеного дослідження автори статті дійшли таких висновків:

— перехід до економіки знань являє собою об'єктивну необхідність, про що свідчать наміри розвинених країн світу завершити цей перехід в найближчому десятиріччі;

— перетворення знань на основний чинник виробництва й конкурентоспроможності країни в цілому;

— визнання міжнародного трансферу знань важливим чинником сприяння обміну знаннями та досвідом між країнами;

— необхідність розробки сбалансованого механізму державного регулювання міжнародного трансферу знань, який базується на принципах пріоритетності, комплексності та сбалансованості;

— прийняття державних заходів щодо переорієнтації виробництва та експорту продукції ресурсодобувних комплексів на продукцію знаніємістких галузей;

— розробка інструментів стимулювання іноземних інвесторів фінансувати підприємства, які здійснюють активну інноваційну діяльність.

Література

1. **Гринберг Р.** Государство в экономике знаний / Р. Гринберг // Экономика Украины. — 2008. — № 10. — С. 28 — 39. 2. **Словарь** русского языка : в 3 т. / Академия наук СССР. Институт русского языка. — М., 1985. — Т. А — Й. — С. 616. 3. **Лимар В. В.** Міжнародний трансфер знань. Україна на міжнародному ринку знаніємістких товарів / В. В. Лимар // Економіка: проблеми теорії та практики [збірник наукових праць]. — Вип. 249 : в 6 т. — Т. VI. — Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. — 288 с. 4. **Каменский А. Н.** Утечка умов и национальная безопасность России / А. Н. Каменский // Мировое и национальное хозяйство. — 2009. — № 2 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.mirec.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=48 5. **Каракай Ю.** Роль государства в стимулировании инновационной деятельности / Ю. Каракай // Экономика Украины. — 2007. — № 3. — С. 14 — 21. 6. **Про затвердження** Стра-

тегії залучення міжнародної технічної допомоги на 2005-2007 роки Кабінет Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.08.2005 № 829 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.zakon1.rada.gov.ua. 7. **Бідило А.** Інтеграція України у світовий науково — технологічний простір у контексті глобалізації технологічного розвитку / А. Бідило // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 6. — С. 154 — 157. 8. **Максюта А. А.** Державна інноваційна політика: виклики сьогодення та шляхи подолання / А. А. Максюта [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://innov.dn.ua/text/left/work/20081119/report/20081204-0832.html>. 9. **Майбутнє** України: стратегія поступу : монографія. — Донецьк : ТОВ «Юго — Восток, ЛТД», 2008. — 304 с. 10. www.ukrstat.gov.ua. 11. **Маковецька Т. В.** Основні напрямки та особливості інвестиційної політики економічної безпеки України в умовах сучасного глобалізованого світу / Т. В. Маковецька // Зовнішня торгівля: право та економіка. — 2007. — № 4 (33). — С. 61 — 64.

Кацура С. М., Лимар В. В. Принципи державного регулювання міжнародного трансферу знань

Стаття присвячена проблемам економіки знань та міжнародного трансферу знань. Головною метою статті є визначення різниці між поняттями «трансфер знань» та трансфер технологій і формулювання принципів державного регулювання міжнародного трансферу знань.

Ключові слова: економіка знань, трансфер знань, трансфер технологій, державне регулювання.

Кацура С. Н., Лимар В. В. Принципы государственного регулирования международного трансфера знаний

Статья посвящена проблемам экономики знаний и международного трансфера знаний. Главной целью статьи является определение разницы между понятиями «трансфер знаний» и «трансфер технологий», а также формулирование принципов государственного регулирования международного трансфера знаний.

Ключевые слова: экономика знаний, трансфер знаний, трансфер технологий, государственное регулирование.

Katsura S. M., Lyamar V. V. The international knowledge transfer government regulation principles

The article is devoted to the problems of the knowledge economy and the international knowledge transfer. The main aim of the article is defining of difference between conceptions of knowledge transfer and technology transfer and formulating of the international knowledge transfer government regulation principles.

Key words: knowledge economy, knowledge transfer, technology transfer, government regulation.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2009
Прийнято до друку 26.02.2010